

El despoblament i l'evolució de l'estructura sòcio-econòmica muntanyenca. Una proposta de desenvolupament a muntanya a partir de les capitals de vall¹

Xavier Campillo, Xavier Sanclimens i Albert Villaró*

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

La société montagnarde a souffert, depuis la moitié du siècle dernier, des changements profonds qui ont altéré radicalement la structure économique et sociale et les bases culturelles. Cet article décrit l'intense processus de dépeuplement expérimenté par l'aire MAB-6 HAUTES PYRÉNÉES jusqu'à nos jours et les processus économiques et sociaux qui n'ont été la cause et la conséquence. On décrit quel était le système actuel qui s'ensuit de la crise du système précédant.

* * *

1.-Aquest article es basa fonamentalment en dos estudis del programa MAB-6 ALT PIRINEU, X. GANYET, R., SANCLIMENS, X. (1987), La població: evolució recent, situació actual i prospectiva per a l'any 2000, la Seu d'Urgell, MAB-6 ALT PIRINEU, núm. 8, i VILLARÓ, A., CAMPILLO, X. (1988), Causes i conseqüències del despoblament, la Seu d'Urgell, MAB-6 ALT PIRINEU, núm. 10. El primer estudi fou elaborat a partir de dades i estadístiques oficials amb un tractament metodològic positivista. En el segon estudi, en canvi, l'objectiu del treball ens feu optar per una metodologia de caire humanístic. Les dades d'aquest segon estudi provenen sobretot de l'entrevista directa amb alguns dels protagonistes vius de l'exòde dels darrers trenta anys.

* Membres de l'equip MAB-6 ALT PIRINEU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, 25700 - La Seu d'Urgell.

Since the mid-nineteenth Century, mountain societies have been subject too far-reaching changes which have profoundly altered their economic and social structure and their cultural base. This article describes the rapid depopulation process which has affected the HIGH PYRENEES MAB-6 area up to the present day, and examines the economic and social processes implied both as causes and consequences. The traditional population pattern in the study area is described, as is the present pattern which has resulted from the crisis suffered in the former system.

* * *

La sociedad pirenaica ha sufrido desde mediados del siglo pasado unos profundos cambios que han alterado radicalmente su estructura económica y social y su base cultural. Este artículo describe el intenso proceso de despoblamiento experimentado en el área MAB-6 ALT PIRINEU y los procesos económicos y sociales que han sido su causa y su consecuencia. Se describe cómo era el sistema tradicional de poblamiento de la zona de estudio y cómo es el actual.

* * *

La societat muntanyenca ha sofert, des de mitjan segle passat, uns canvis profunds que n'han alterat radicalment l'estructura econòmica i social i la base cultural. Aquest article descriu l'intens procés de despoblament experimentat per l'àrea MAB-6 ALT PIRINEU fins als nostres dies i els processos econòmics i socials que n'han estat causa i conseqüència. Hom descriu quin era el sistema tradicional de poblament de l'àrea d'estudi i quin és el sistema actual resultant de la crisi del sistema anterior.

És a bastament sabut que, avui dia, un dels fets que caracteritza les comarques de muntanya és la regressió demogràfica. Durant molts anys les comarques de muntanya de l'Alt Pirineu català han anat perdent població, tot i que en els darrers anys la nova dinàmica socio-econòmica generada pel turisme està invertint la tendència a comarques com la Cerdanya i la Vall d'Aran. La pèrdua de població a la muntanya en general i a l'àrea MAB-6 ALT PIRINEU en particular ha tingut una dimensió que podem qualificar de brutal. Com s'ha produït aquest procés? Quines han estat les seves conseqüències socials, econòmiques i humanes? En aquest article —que té el seu origen en dues publicacions del programa MAB-6 ALT PIRINEU, concretament els números 8 i 10— intentarem donar algunes respostes a aquests interrogants.

Prenem com a punt de partida els anys centrals del segle passat. Sembla que, vers el 1857, s'assoleix el màxim de població de l'àrea: 19.095 habitants, als quals hem d'afegir 3.792 ànimes més a la Seu d'Urgell, capital de comarca. A partir d'aquest moment, la davallada és constant, tret d'una passatgera i lleugera recuperació vers 1920. En els anys 60 s'arriba a la pèrdua de la meitat de la població original, mentre que pel 1986 hi tenim ja només 4.470 habitants —i 10.101 a la Seu (Vegeu Taula I).

TAULA I

Evolució de la població per municipis (1857-1986)*

MUNICIPI	1857	1900	1930	1960	1981	1986
Alàs i Cerc	1.326	1.014	1.021	807	461	427
Aristot-Toluriu	932	554	532	358	167	180
Arsèguel	439	284	248	137	81	83
Cava	577	278	286	193	63	50
Estamariu	444	299	213	164	135	140
Josa-Tuixén	1.229	537	356	275	133	134
Lles	1.304	871	644	588	326	313
Montellà-Martinet	1.618	784	791	749	564	558
Montferrer-Castellbò	2.710	1.305	1.534	1.182	613	632
Ribera de l'Urgellet	2.591	1.635	1.951	1.488	889	813
Valls d'Aguilar	2.190	989	1.242	872	272	236
Valls de Valira	2.159	1.490	1.446	1.143	765	745
La Vansa-Fórnols	1.576	792	854	472	157	159
ÀREA MAB-6	19.095	10.832	11.118	8.428	4.623	4.470
La Seu d'Urgell	3.792	3.520	4.584	8.003	10.681	10.101
Total	22.887	14.352	15.702	16.431	15.304	14.571

Font: INE: *Censos de Población*.
Padrons Municipals de 1986.

(*) Les xifres de població corresponen als habitants *de dret*.

Així podem veure com s'han produït dos fenòmens fonamentals: d'una banda, una pèrdua general del 77% de la població original; de l'altra, un procés de concentració de la població a la capital comarcal, que s'ha multiplicat gairebé per tres.

Tanmateix, el que ha canviat no ha estat només el volum demogràfic de l'àrea, sinó també la seva estructura demogràfica, que s'ha alterat substancial-

ment. Cal destacar l'acusat envelliment de la població (amb un índex de substitució de 0,562) i l'elevat índex de masculinitat (1,109 en la població entre 15 i 49 anys) (Aquestes dades exclouen el municipi de la Seu d'Urgell).

LA CRISI DE LA SOCIETAT TRADICIONAL

Per tal d'entendre quines han estat les causes i conseqüències d'aquest procés tan fort de despoblament, cal conèixer abans el funcionament i les característiques de la societat tradicional de muntanya. Entenem per societat tradicional aquell sistema econòmic de producció pràcticament autàrquic, amb uns fonaments socials i culturals propis, que va dominar al món rural de muntanya fins a l'inici de la producció comercial de llet, integrada plenament en la dinàmica econòmica capitalista.

La desaparició de la societat tradicional s'inicià vers 1920, coincidint amb la fundació de la Cooperativa Lletera del Cadí, impulsora principal de la producció de llet, i finalitzà durant la dècada dels 60, amb la pràctica extinció de les darreres explotacions autosuficients. Aquest procés va començar al fons de la Vall del Segre i s'estengué progressivament cap als pobles més enlairats.

L'economia tradicional es basava en la producció de conreus premediterranis per al consum humà (blat, patates, llegums, vinya –fins a començaments d'aquest segle–, hortalisses...) i del bestiar (sègol, remolatxa...). L'alimentació humana es completava amb la fruita –peres, pomes, cireres...–, l'aviram, els conills, l'engreix d'algun porc i petites produccions artesanes, com la mel. La recollida de productes silvestres (fruits del bosc i sobretot bolets) no era gens menyspreable, igualment com la caça.

Els productes comercialitzables eren sobretot els xais –per carn i per llana– i també els animals de bast: pollins, matxos, rucs... Les eugues i la vaca de carn també havien gaudit d'una certa importància. Els excedents de la producció per a l'autoconsum també es comercialitzaven. Aquestes produccions bàsiques es completaven amb la venda de llenya i carbó vegetal i amb el lloguer dels camps per als ramats transhumants de les terres baixes. Finalment, no pot obviar-se la importància econòmica que havia tingut el contraban a les contrades pirinenques. Es significativa la gran diversitat de produccions i fonts d'ingressos, si les comparem amb les del pagès modern, que depèn pràcticament d'un sol producte, normalment la llet.

La societat muntanyenca tradicional era molt més diversa que l'actual. No tothom feia de pagès: hi havia d'altres activitats productives. De fet, el nombre de serveis existents als pobles pirinencs era més elevat fa cent anys que no pas ara. Hi havia mestres, capellans, Guàrdia Civil, curanderos, hostalers, comerciants, sastres, traguiners, ferrers, fusters, paletes, fustaires, carboners, basters, moliners, músics... Sovint s'oblida també que el Pirineu havia estat un país in-

dustrialitzat. Les fargues eren petites fàbriques que generaven una gran activitat econòmica des del moment de l'extracció del mineral fins a la comercialització. A més, hi havia d'altres activitats industrials, com les fargues d'aram i les mines de carbó, i activitats extractives diverses: lloses, argila, guix, asbest... Hem de situar l'inici de la davallada demogràfica en la crisi de la indústria de la muntanya, que no pogué competir amb la industrialització creixent de la plana i amb l'esgotament de recursos naturals renovables i no renovables.

És en aquest context en què hem de situar el poblament de mitjan segle passat, un poblament tal vegada excessiu, i avui dia clarament indesitjable. D'aquell temps queden les runes de les fargues i els molins, les mines exhaurides, el record del bosc arrasat i acarbonat, l'erosió intensa del sòl, les omnipresents feixes... El Pirineu de mitjan segle passat era una societat viva, rica i diversa.

Cap a principi de segle ens trobem una societat relativament estabilitzada. Les condicions de vida no eren gaire diferents de les de la resta del món pagès de Catalunya i la població existent estava d'acord amb els recursos disponibles que permetia l'autoconsum. Aquesta situació d'estabilitat es mantingué fins a l'adveniment de la guerra civil. A partir dels anys quaranta la situació començà a canviar ràpidament. El bosc fou sobreexplotat llargament a causa de les necessitats del moment i l'aïllament internacional de l'Estat Espanyol. Moltes pastures comunals es van perdre com a conseqüència d'una política de repoblament forestal aliena als interessos de les comunitats muntanyenques. A les carreteres obertes durant la guerra per a un ús militar s'hi afegixen les nombroses pistes obertes per explotar el bosc. De mica en mica el capitalisme va penetrant a la muntanya.

Durant la segona meitat del segle XX la nostra societat evolucionà ràpidament. La muntanya va quedar-se al marge d'aquesta evolució i cada cop fou més difícil de donar sortida als productes tradicionals de muntanya: es produïen en millors condicions econòmiques a d'altres llocs. Algunes de les produccions tradicionals s'ensorraren. La mecanització del camp i la motorització dels exèrcits va posar fi al negoci del bestiar de bast. El gas butà posà fi a la llenya i al carbó, i la fusta trobà cada dia més substituïts.

La prestació de serveis es va anar estenent pel país: la llum elèctrica, l'aigua corrent, el sanejament, els telèfons, les carreteres asfaltades... Cap d'aquests elements no arribà habitualment a la muntanya. Així va començar a aparèixer un sentiment de marginació, d'abandó, que va impulsar a emigrar molta gent. Els serveis, en lloc d'incrementar-se, s'anaren perdent. La pèrdua de població i la reducció de l'activitat econòmica va fer desaparèixer tots els oficis i serveis tradicionals que es trobaven a muntanya i que hem esmentat adés. Els serveis van situar-se cada cop més lluny i les necessitats eren més i més grans. Va arribar un moment que l'única sortida per al pagès era la de passar a un nou model de producció que li permetés guanyar diners. El pagès va haver d'entrar en els circuits comercials capitalistes i aquest pas només era possible a

través de la producció comercial de llet. D'aquesta manera es consolidà la presència de la vaca de llet a la muntanya, fet que va fer canviar radicalment la societat pirinenca.

L'agricultor passà d'esser un pagès ramader pluriproductor, en gran mesura autosuficient, amb molt poc capital en moneda, a ésser un monoproductor dependent absolutament d'una empresa, i, això sí, capitalitzat. El paisatge pirinenc es transformà: es van abandonar els conreus i les terres marginals. Molts camps es reconvertiren en prats, i el farratge esdevingué gairebé l'únic conreu.

Aquest canvi de sistema de producció no fou sempre possible, i en molts casos fracassà. En primer lloc hi havia moltes famílies que, partint del sistema tradicional, no pogueren acumular el capital necessari per iniciar la modernització. Algunes cases van arribar a la producció de llet. Llavors tenien més diners que mai, però, paradoxalment, eren més pobres, perquè amb aquests diners no podien adquirir tot el que havien deixat de produir i que necessitaven igualment i tampoc no podien pagar les noves necessitats que sorgien. En conseqüència, només es conservaven les millors terres. Les cases més febles van plugar i les que van quedar-se van poder millorar així les seves explotacions. Algunes de les cases més riques van poder instal·lar-se, mercès al seu potencial econòmic, en zones on les condicions eren millors.

El canvi suposà així un aprofundiment de la crisi demogràfica. Aquest moment podem situar-lo cap a començament de la dècada dels 60. És un moment clau: l'Estat Espanyol entra en una situació de clara expansió econòmica. La muntanya ha perdut molta població però el teixit social és encara prou viu per iniciar la creació d'una nova societat estable de muntanya, basada fonamentalment en la producció comercial de llet. L'experiència ens mostra que, en la nostra àrea d'estudi, un poble manté la seva cohesió social mentre el seu nombre d'habitants no baixi del centenar. Un cop s'arriba als 75 habitants, el poble perd gran part de la dinàmica social que el defineix com a tal. La majoria dels pobles pirinencs actuals no són pobles: són ombres del passat, esquelets del que un dia foren comunitats vives, noms sobre mapes. L'any 1960, 41 pobles passaven dels 75 habitants. El 1986 només en restaven 18. (Vegeu l'exemple de les valls de Castellbò i del Cantó, estudiades a la Taula II). Pel que fa als pobles abandonats, l'any 1960 només n'hi havia tres. Avui són 27 i quatre pobles estan habitats únicament per neorurals.

Als anys 60 es va perdre l'oportunitat històrica de crear una muntanya diferent, viva i dinàmica. S'havia d'haver dotat aqueixa societat d'una infraestructura bàsica que en garantís el funcionament (accessos en condicions, electricitat, telèfons, sanejament) i que en permetés la modernització. Això no succeí d'aquesta manera. Famílies que en unes altres condicions haurien pogut dur a terme la transformació van tancar la casa i emigraren. La gent va prendre consciència de la seva marginació i es desmoralitzà. L'administració, en lloc d'ajudar, va dificultar encara més les coses. Una desencertada política de concentració escolar va tancar escoles rurals encara plenes de nens. La impossibilitat de

TAULA II

Evolució de la població a les valls de Castellbò i del Cantó

VALL DE CASTELLBÒ	v. 1865 ¹	1920	1950	1970	1986
Albet	40	69	63	31	12
Carmeniu	70	32	25	8	2
Castellbò	260	154	153	94	72
Castellnovet	10	?	?	?	?
Les Eres	25	14	14	4	0
Sallent	70	15	37	16	0
Sant Andreu	90	35	32	12	7
Santa Creu	100	39	30	27	19
Sarcèbol	10	?	?	?	0
Seix	40	17	19	12	5
Sendes	140	43	32	7	0
Solanell	180	45	34	8	0
Turbiàs	50	29	28	9	2
Vilamitjana	210	59	102	44	20
Total	1.195	571	569	292	139
VALLS DE CANTÓ	v. 1865 ¹	1920	1950	1970	1986
Avellanet	100	40	35	18	8
Canturri	32	20	15	6	2
Cassovall	80	55	47	26	11
Pallerols	225	97	68	34	20
Salet	47	26	26	14	0
Castellàs	143	88	56	18	5
Biscarbó	70	35	26	4	0
Junyent	122	82	50	25	0
La Torre	15	?	?	?	0
Guils	250	217	166	46	6
Solans	30	22	17	17	3
Vila-Rubia	131	49	36	25	0
Total	1.255	731	542	233	55

Fonts: CAMPILLO X., GANYET R., SANCLIMENS X.: *La població: evolució recent, situació actual i perspectives de futur*, MAB-6 ALT PIRINEU, la Seu d'Urgell, 1986, núm. 4; TULLA A.M.: *Transformació agrària en àrees de muntanya*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 1981, i elaboració pròpia.

1. Les dades d'aquest any de cada poble han estat deduïdes del conjunt dels diferents municipis.

TAULA III

Infraestructures i serveis en les valls de castellbò i del Cantó

	carretera	c. asfaltada	llum	telèfon	aigua	sanejament	escola ¹
Albet	1941	no	1963	1973	sí	sí	no (1972)
Carmeniú	1941	no	1963	no	no	no	no
Castellbò	1934	1980	1963	1950	sí	sí	no (1978)
Castellnovet	1941	no	1963	no	no	no	no
Les Eres	1941	no	1963	no	no	no	no
Sallent	1937	no	1963	no	no	no	no
Sant Andreu	1941	no	1963	1978	sí	no	no
Santa Creu	1941	no	1963	1987	sí	no	no
Sarcèdol	1941	no	1963	no	no	no	no
Seix	1941	no	1963	no	sí	no	no
Sendes	1938	no	1963	no	no	no	no
Solanell	1935	no	1963	no	no	no	no
Turbiàs	1941	no	1963	no	en curs	no	no
Vilamitjana	1941	no	1963	1969	sí	sí	no (1967)
Avellanet	1924	1974	sí	no	sí	sí	no
Canturri	1924	1974	sí	no	no	no	no
Cassovall	?	no	sí	no	no	no	no
Pallerols	1937	1974	sí	1980	no	no	no
Saulet	?	no	no	no	no	no	no
Castellàs	51-75	no	no	no	no	no	no (1967)
Biscarbó	1938	no	no	no	sí	no	no
Junyet	1938	no	no	no	no	no	no
La Torre	1938	no	no	no	no	no	no
Guils	1937	no	1985	1980	sí	sí	no (1967)
Solans	1938	no	no	no	sí	sí	no
Vila-Rubla	1938	no	no	no	sí	no	no
Lletó	1950?	no	no	no	no	no	no
Ortedó	1941	1975	sí	1966	sí	sí	no (1970)
Vilanova	1941?	no	sí	1972	sí	sí	no (1967)

Font: Elaboració pròpia.
1 Any de clausura.

dur la canalla a escoles massa allunyades va fer que moltes cases —aquelles que tenien successió!— pleguessin (Vegeu Taula III). Les explotacions lleteres que romanien actives s'acostaven cada cop més a allò que hom podria anomenar una «unitat de producció competitiva en el mercat capitalista». Però el cost social fou massa elevat. Per això, famílies amb futur «productiu» van abandonar la vall per tal de no viure en un desert. Els municipis tradicionals van ser fusionats arbitràriament, allunyant encara més l'Administració d'una població plena de necessitats. A partir d'aquest moment, la degradació de la societat muntanyenca s'accelerà, prenent, cap a final dels anys 70, un caire gairebé irreversible.

EVOLUCIÓ DE L'ESTRUCTURA DEL POBLAMENT

En el marc de la societat tradicional podem distingir tres nivells d'intercanvi:

1.—El constituït pel poble mateix i els pobles veïns. En aquest nivell es duen a terme petits intercanvis comercials: alguns productes concrets, artesanía, treball, i alguns serveis poc especialitzats, com els de fusteria bàsica, molí, barber...

2.—El que constitueix un nucli central relativament important que anomenem capital de vall. En aquest poble trobem ja una important concentració de població i una primera especialització de serveis: sastre, ferrer, paleta, fuster...

3.—El tercer nivell ja és d'àmbit comarcal. Les fires de bestiar que es celebren en llocs més llunyans, amb una àrea d'influència més aviat regional, ampliaríen una mica aquest nivell.

La situació actual és substancialment diferent. Durant els tres anys de treball del MAB-6 ALT PIRINEU hem definit l'estructuració vigent del sistema de poblament de la nostra àrea d'estudi. Aquest sistema s'organitza en quatre nivells bàsics (Vegeu el Gràfic I i II):

I: La capital de l'àrea, la ciutat de la Seu d'Urgell, ha anat esdevenint en els darrers anys un gran pol d'activitats, especialment centrades en el sector terciari. Els nuclis propers a la Seu d'Urgell van convertint-se cada cop més en part integrant d'un continu funcional urbà que, per un costat, va assumint activitats característiques de la capital —petites indústries, magatzems, tallers, etc.—, i, per l'altre, coneix un procés de suburbialització i de conversió en nuclis-dormitori. Aquest procés d'expansió urbana es desenvolupa al llarg del fons de la vall, seguint els eixos de comunicació que permeten una interconnexió ràpida amb el centre del sistema, del qual no disten més d'uns 3 Km. Pertanyen en aquest primer nivell els nuclis (gairebé esdevinguts suburbis) de Castellciutat, el Coble Sec, Sant Antoni i Sant Pere.

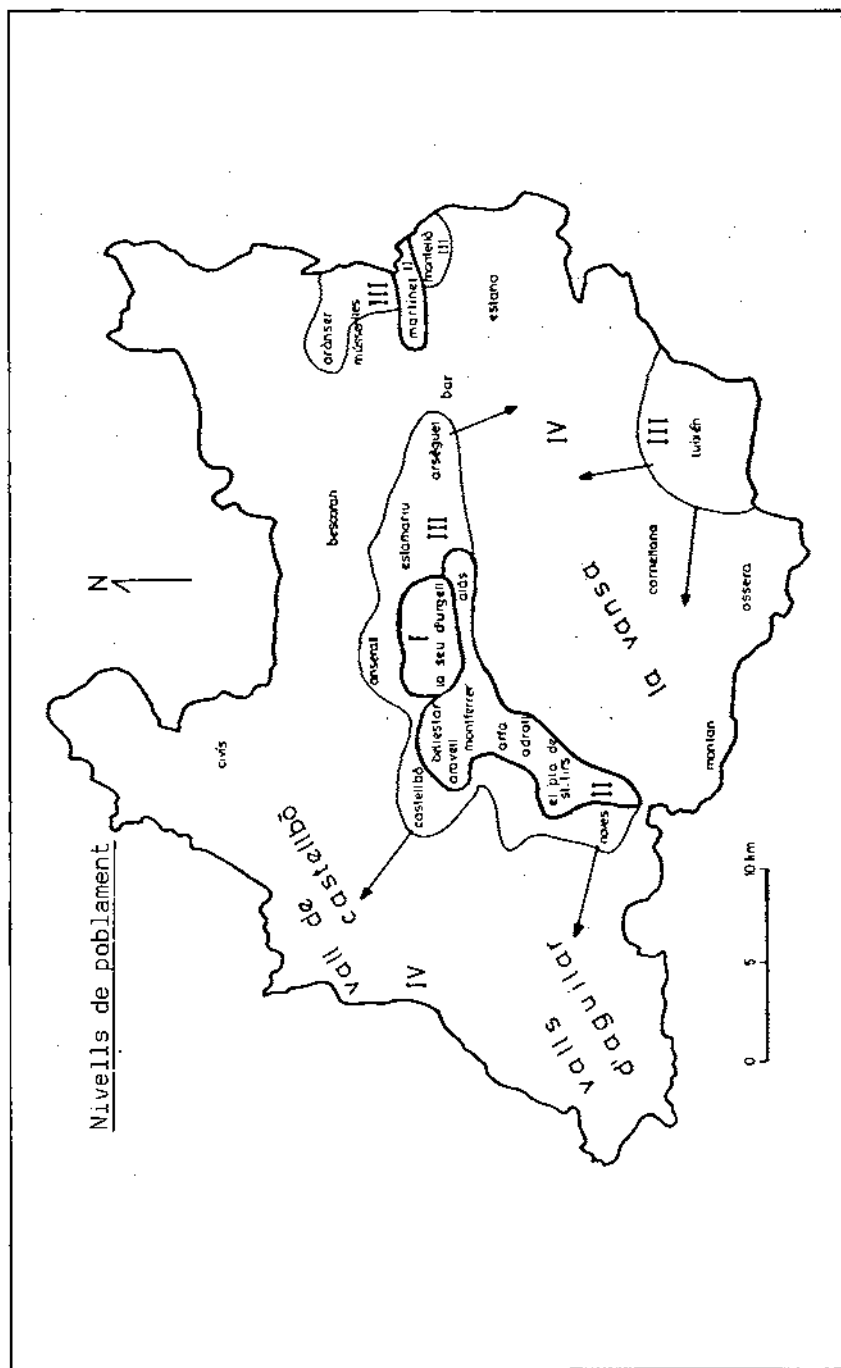
II: La resta dels nuclis situats a la Ribera de la Seu comparteixen la influència de la capital —pel que fa a l'extensió de les activitats secundàries i terciàries— amb l'existència d'un sistema d'explotacions agràries avançades, productores de llet, que impulsen decisivament la indústria agro-alimentària. En aquesta zona s'han fet millores tècniques importants, com la construcció del rec d'Ara-

vell i Bellestar, a la dècada dels 60, o autèntiques «construccions» de prats amb moviments de terres de molts m³ de volum per reduir pendents, que han permès la transformació d'explotacions petites en importants empreses agràries. Precisament en aquesta zona hi ha l'Escola de Capacitació Agrària del Pirineu. L'extensió de les activitats secundàries i terciàries es fa en dos sentits: a) en moviments pendulars diaris de treballadors des del lloc de residència al de treball a la Seu o a Andorra i b) en extensió territorial d'algunes petites indústries i tallers, i en alguns equipaments turístics –restaurants, fondes i càmpings– que es localitzen en aquests nuclis, especialment en els seus barris de peu de carretera, i es nodreixen del turisme de pas cap a Andorra i la Cerdanya. Aquest segon nivell és format pels pobles de Montferrer i Alàs (ambdós amb algunes característiques del primer nivell), Arfa, Adrall, el Pla de Sant Tirs, Aravell i Balçestar. Capítol a part mereix el poble de Martinet, que per la seva situació actua com a subcentre d'àrea, a la zona del Baridà.

III: El tercer nivell d'ocupació del territori és integrat per pobles més enlairats sobre la plana, que conformen una categoria pont o de transició entre els nuclis de la ribera i els pròpiament dits d'alta muntanya. Aquests pobles es caracteritzen per la seva dimensió mitjana –al voltant dels 100 habitants– i per una pèrdua moderada de població. Les comunicacions hi són acceptables i caracteritzen per la seva dimensió mitjana –al voltant dels 100 habitants– i per tre. Hi predominen les explotacions agràries del tipus d'explotació familiar comercial agrària i hi ha sovint una certa activitat complementària en relació amb un turisme més o menys estable, de residències secundàries i càmpings. Pràcticament tots els pobles d'aquest nivell són petites «capitals de vall», encara que aquest paper ha quedat molt desfigurat per la delimitació actual dels termes municipals i pel despoblament. S'inclouen en aquest tercer nivell els pobles de Noves de Segre, Castellbò, Anserall, Estamariu, Arànsers, Lles, Montellà, Arsèguel i Tuixén.

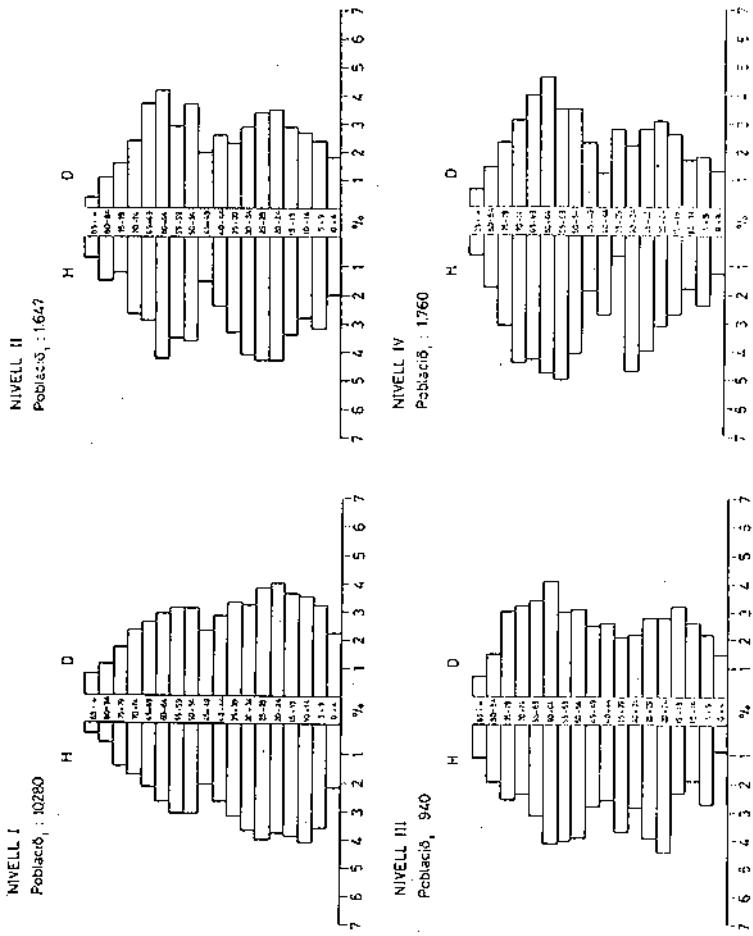
IV: El quart nivell de poblament el constitueixen els pobles pròpiament dits d'alta muntanya. Tots aquests pobles –més de 80– apleguen només al 10% de la població total de l'àrea d'estudi (comptant-hi la Seu d'Urgell). Així, doncs, els efectius humans hi són reduïdíssims (menys de 40 habitants per nucli i sovint menys de 20), amb una població fortament envellida, que disminueix any rera any. Aquesta davallada contínua de la població a molts pobles ja és irreversible a hores d'ara si no s'hi instal·la gent jove. L'activitat agrària és gairebé l'única existent. Hi predominen les explotacions familiars comercials agràries, si bé encara hi resten nombroses explotacions familiars de quasi subsistència. La renovació de les explotacions és molt difícil o inexistent. Els serveis i les infraestructures hi són mínims. Els pobles tenen un sol telèfon públic de servei (TPS) o no en tenen cap (només en algun cas excepcional constitueixen zona urbana telefònica). Les comunicacions són sempre deficientes –pistes de terra, estretes i amb infinitat de revolts– i sovint hi ha problemes amb el sanejament i amb el fluid elèctric. El turisme hi és present mitjançant les residències secundàries i les colònies d'estiu, però el seu potencial de consum no és aprofitat, en general, pels

Gràfic I

Gràfic II

Piràmides d'edats per nivells de poblament

habitants autòctons, que continuen desenvolupant les seves activitats tradicionals. Es, per tant, en aquest quart nivell de poblament on les situacions són pitjors.

La diferència fonamental entre el sistema tradicional de poblament i l'actual és que en aquest darrer han desaparegut els intercanvis entre pobles d'un mateix nivell, mentre que el paper de la Seu d'Urgell com a centre prestador de serveis s'ha reforçat enormement. Els pobles del nivell III podrien tenir un paper decisiu en el futur de la muntanya, esdevenint la clau del sistema actual de poblament. Abans de desenvolupar aquesta idea cal que ens deturem en les perspectives de futur de la nostra àrea d'estudi.

PROSPECTIVA DE FUTUR PER L'ANY 2000

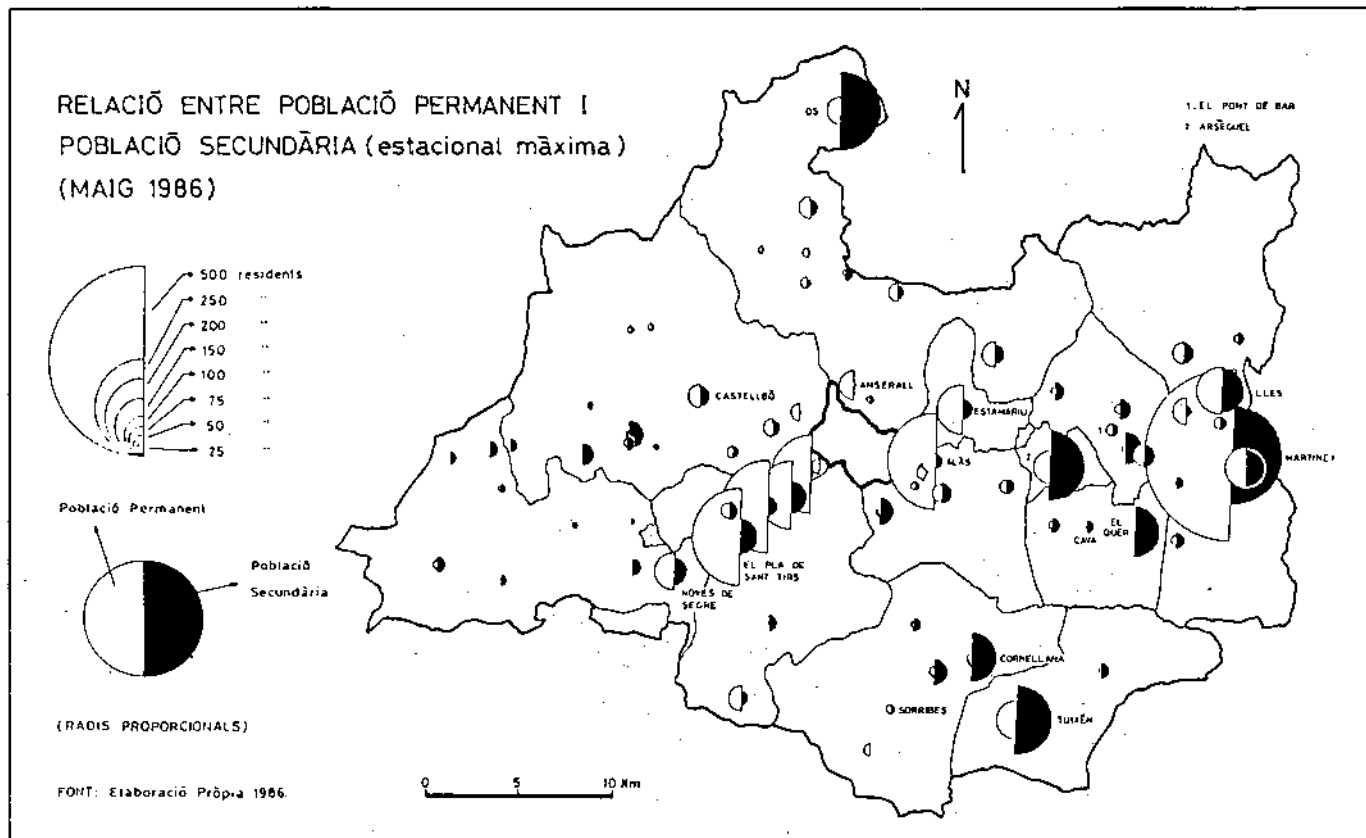
En el marc de l'esmentat estudi sobre la població (CAMPILLO, GANYET i SANCLIMENS, 1987), es va dur a terme un estudi sobre l'estructura demogràfica de cadascuna de les famílies amb activitat agrària empadronades l'any 1986. Els resultats són molt pessimistes: només un 21% de les explotacions agràries actuals tenen la continuïtat assegurada; el 40% es troben en una situació d'indecisió i el 36% plegaran irremissiblement.

Cal afegir que, segons un estudi sobre les rendes agràries (MILL i VALLS, 1988), la majoria de les explotacions no són viables econòmicament. A més a més, cal avaluar l'impacte que tindrà a mitjà termini la recent incorporació a la CEE. Des de la perspectiva actual del debat sobre les quotes lleteres, no sembla que hi hagi gaires motius per ésser optimistes. També hi ha una altra consideració que cal fer: la degradació de la vida social –per les causes adés esmentades– està determinant que hom comenci a abandonar ja explotacions agràries rendibles econòmicament, però situades en pobles o indrets on les possibilitats d'assolir uns mínims de comunicació social són, a hores d'ara, inexistent.

Si a tot això afegim que la política actual de muntanya a Catalunya no preveu actuacions a curt i mitjà termini que siguin suficients per invertir les tendències actuals, haurem d'afirmar que ens trobem en una situació desesperada de cara al futur de la muntanya. La perspectiva de futur d'aquí a quinze anys és d'una muntanya buida, amb uns pobles habitats al llarg dels principals eixos viaris (Segre, Valira i carreteres intercomarcals), i a d'altres indrets on una conjuntura especialment favorable –turisme, agricultura competitiva, nivell acceptable d'infraestructures bàsiques...– hagi fet possible la continuïtat del poble.

L'augment espectacular de les residències secundàries en els darrers temps fa pensar que en un futur proper ens trobarem amb un poblament intermitent, massa baix a l'hivern i excessivament alt a l'estiu (Vegeu Gràfic III i Taula IV). De tota manera, pot afirmar-se que l'abandó serà generalitzat i que comportarà la pèrdua d'importants recursos econòmics –pastures, sobretot–, i infraestructura

Gràfic III

TAULA IV

Evolució de les residències secundàries per municipis

MUNICIPI	1970 ¹	1981 ¹	1986 ²
Alàs i Cerc	39	34	58
Aristot-Toloriu	14	50	56
Arsèguel	19	26	34
Cava	31	29	36
Estamariu	1	1	6
Josa-Tuixén	?	44	50
Lles	19	64	69
Montellà-Martinet	71	?	89
Montferrer-Castellbò	32	51	87
Ribera de l'Urgellet	21	96	75
Valls d'Aguilar	25	76	74
Valls de Valira	26	59	83
La Vansa-Fórnois	27	16	42
Total	325	546	759
Índex 1970 = 100	100	168	233,5

Fonts: (1) INE: *Censo de la vivienda*. 1970, 1981.

(2) Elaboració pròpia a partir d'enquesta directa.

—viària i altra—, i que la rica tradició cultural pirinenca (mil·lenària) esdevindrà només un record, i serà una pèrdua irreparable per al conjunt de la societat catalana. Els riscos ecològics que comportarà l'abandó quasi absolut del territori són encara un enigma preocupant.

PROPOSTA DE REVITALITZACIÓ DE LA MUNTANYA A PARTIR DELS NUCLIS DEL NIVELL III

Davant d'aquest panorama poc afalagador hi ha, tanmateix, un seguit de propostes que cal fer. Ja hem esmentat l'estructuració actual de l'àrea MAB-6 ALT PIRINEU en quatre nivells funcionals. Aquesta estructuració és el fruit de l'adaptació de la societat pirinenca a la situació-sòcio econòmica vigent al

TAULA V

Serveis dels pobles del nivell III

	habitants (1986)	accés asfaltat	zona urbana telefònica	escola	botiga	oferta d'allotjament
Anserall	89	sí	no	no	sí	no
Arànsér	62	sí	sí	no	no	sí
Arsèguel	83	sí	no	sí	no	sí
Castellbò	78	sí	sí	no	sí	sí
Estamariu	140	no	no	sí	no	no
Lles	125	sí	sí	sí	sí	sí
Montellà	107	sí	sí	sí	no	no
Noves	132	sí	no	sí	sí	no
Tuixén	126	sí	sí	sí	sí	sí

país. Aquest sistema de poblament, però, representa només una tendència, i encara no s'ha consolidat. Els pobles del nivell III haurien de tenir un paper clau en el futur de la muntanya, ja que són els pobles que tenen la capacitat d'actuar com a punts d'estructuració del territori de muntanya, a partir dels quals podria establir-se un nou model de societat pirinenca viva i dinàmica.

Aquesta capacitat està determinada per la presència de diversos factors: Una estructuració demogràfica prou jove, un nivell suficient d'infraestructures bàsiques (Taula V), una situació estratègica en la base de les valls principals. Per tal que aquest nivell es consolidi caldria, però, actuar immediatament i urgentment en diversos sentits: millorar les condicions de treball agrari, augmentar i consolidar les infraestructures i serveis bàsics, rehabilitar el patrimoni arquitectònic, històric i artístic, fomentar el turisme i les activitats artesanals, facilitar la mobilitat de la població per tal d'afavorir la comunicació social, accedir a serveis en nuclis d'altres nivells, facilitar els moviments pendulars (tant per motius de treball com d'estudi) i, finalment, impulsar actuacions de dinamització econòmica, social i cultural.

Aquests pobles —una dotzena en total—, com també d'altres nuclis del nivell IV, amb una vitalitat palesa, que completarien la xarxa de població (com són Bar, Bescaran, Civís, Cornellana, Estana, Montan, Músser i Ossera), haurien de gaudir d'un tracte específic per part de l'administració. S'hauria de substituir l'actual política d'ajuts, insuficients i indiscriminats, per a tots els pobles de muntanya. Per fer una actuació de conjunt a tot l'Alt Pirineu català manquen estudis que demostrin que aquest sistema de poblament en nivells és generalitzable al conjunt de la muntanya, i que defineixin quins són els pobles i valls

que conformen cada nivell a les diferents comarques de muntanya. Cal fer esment de la importància puntual que poden tenir els habitants neorurals en la dinamització d'aquests nuclis, tot ampliant la base demogràfica i dinamitzant la vida social dels pobles amb actituds més receptives als canvis necessaris. Finalment, cal insistir que fins i tot una actuació prioritzada i modesta per a la consolidació dels pobles del nivell III requereix inversions públiques d'importància. No és possible abordar el segle XXI amb infraestructures del segle XIX. Es tracta de la darrera oportunitat històrica de mantenir una muntanya viva en benefici de l'equilibri territorial de Catalunya i del conjunt de la societat.

Juny 1988

BIBLIOGRAFIA

- CAMPILLO, X., GANYET, R., SANCLIMENS, X. (1987), *La població: evolució recent, situació actual i prospectiva per a l'any 2000*, la Seu d'Urgell, MAB-6 ALT PIRINEU, núm. 8
- VILLARO, A., CAMPILLO, X. (1988), *Causes i conseqüències del despoblament*, la Seu d'Urgell, MAB-6 ALT PIRINEU, núm. 10.
- MILL, P., VALLS, N. (1988), *L'agricultura, rendes agràries*. la Seu d'Urgell, MAB-6ALT PIRINEU, núm. 11.